

МІСЦЕ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ БІЗНЕСУ

Бухгалтерський облік як інформаційна підсистема управління стійким розвитком підприємства повинен бути організований за видами діяльності (екологічна, соціальна та економічна)

Ключові слова: *стійкий розвиток, соціально-еколого-економічна система, інформаційна основа*

Постановка проблеми. Сучасне підприємство характеризується високим рівнем впливу на навколишнє середовище, при оцінці якого прослідковується залежність між виробничими та екологічними і соціальними факторами. Крім того, збільшення швидкості та масштабів глобальних економічних змін при зростанні зовнішньої та внутрішньої невизначеності визначають актуальність забезпечення властивості вітчизняних підприємств забезпечити гармонізацію соціальної, екологічної та економічної ефективності управління господарською діяльністю. Така ефективність потребує розробки комплексного механізму управління діяльністю підприємства на основі адекватного інформаційного забезпечення, яке дозволяє приймати обґрунтовані рішення в сфері стійкого розвитку. В таких умовах постає питання зміни теоретико-методологічних основ бухгалтерського обліку діяльності підприємства як основи інформаційного забезпечення управління стійким розвитком.

Виходячи з цього, виникає необхідність вирішення комплексу наступних питань: *по-перше*, дослідження стійкого розвитку підприємства як соціально-еколого-економічної системи; *по-друге*, обґрунтування основ управління стійким розвитком підприємства; *по-третє*, визначення місця бухгалтерського обліку в системі управління підприємством.

Викладення основного матеріалу дослідження. Особливе місце сьогодні надається бухгалтерському обліку як інструменту забезпечення стійкого розвитку, зважаючи на його особливе значення в управлінні господарською діяльністю підприємств та організації. Сьогодні бухгалтери-практики, бухгалтери-науковці почали осмислювати своє значення та значення своєї справи в досягненні цілей стійкого розвитку як окремого суб'єкта господарювання та і економіки країни в цілому.

Питання управління стійким розвитком підприємства та його облікового забезпечення піднімалося в працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема Ф.Ф. Бутиця, І.В. Замули, І.В. Жиглей, В.М. Жуук, Г.Г. Кірейцева, В.А. Лук'яніхіна, Д. Мун, Л. Г. Мельник, В.Д. Параджанова, Н.П. Петрушенко, В.О. Шевчук.

Економічна ситуація, яка склалася в Україні, вимагає нового підходу до вирішення назрілих проблем. Сьогодні питання економічного, соціального та екологічного розвитку держави потребують нагального вирішення. Адже саме забезпечення стійкого розвитку економіки України дозволить вийти на якісно новий рівень та підвищити рейтинг країни в світовому співтоваристві. Стійкий розвиток економіки країни є одним з визначальних факторів ефективності інтеграції держави в міжнародні організації, що визначає її місце в системі прийняття рішень глобального масштабу. Проте зважаючи на низький рівень економічного розвитку, що підтверджується падінням рівня ВВП, соціальну нестабільність у суспільстві, що підтверджується низьким рівнем соціального забезпечення та політичною ситуацією в країні; низький рівень екологічної безпеки, що пов'язано з відсутністю дієвого механізму регулювання екологічної діяльності підприємств, Україна не має вагомого значення у врегулюванні економічних

відносин в світовому масштабі, незважаючи на значний природний, виробничий і трудовий потенціал.

Сьогодні необхідно переосмислити концепцію управління діяльністю підприємств, визначити напрями облікового забезпечення прийняття управлінських рішень в сфері стійкого розвитку як інформаційної основи. Це пов'язано з місцем діяльності окремого підприємства економіці країни, їх впливу природне навколишнє середовище та значення в соціальних процесах в суспільстві.

Сучасний етап розвитку суспільства базується на концепції стійкого розвитку, слабка реалізація принципів якого проявляється в збільшенні техногенного навантаження на навколишнє середовище та його деградації. Навколишнє природне середовище все активніше залучається в процес виробництва матеріальних благ не лише в якості постачальника природних ресурсів, але й в якості фактору виробництва (приймача та утилізатора відходів суспільства). В результаті спостерігається тенденція погіршення показників, які характеризують стан навколишнього природного середовища, що стає обмежувальним фактором економічного та соціального розвитку суспільства, особливо при екстенсивному природокористуванні. Вирішення протиріч між наростаючими екологічними проблемами та масштабами природокористування можливе при переорієнтації суспільного виробництва на екологічний шлях розвитку.

Значені процеси вимагають трансформації економічних відносин як на рівні окремого підприємства, так і на державному та міжнародному рівнях. Вагоме значення сьогодні має концепція стійкого розвитку в трансформації управлінських процесів підприємств, адже прямування до стійкого розвитку – це не лише проблема дотримання певних міжнародних та національних правових норм, яка несе витрати коштів та вилучення капіталу, але й в першу чергу – це підвищення іміджу підприємства, що сприяє його репутації на ринках (ринку цінних паперів, ринку товарів та послуг, ринку праці), й відповідну збільшення обсягів та результатів діяльності.

Сьогодні можна спостерігати двоякий вплив підприємства на навколишнє середовище, по-перше, як головного споживача природних ресурсів, а також забруднювачами навколишнього середовища; по-друге, підприємства можуть грати й позитивну роль в стійкому розвитку, адже виступають виробниками та споживачами новітніх екологічних технологій, крім того, вони зацікавлені в підтримці продуктивності сировинної бази та екологічної безпеки шляхом застосування відповідних технологічних можливостей, механізмів екологічного менеджменту, знання та досвід поведження з небезпечними речовинами.

Очевидним залишається й фактор ризику, пов'язаний з соціальною діяльністю та охороною навколишнього середовища, й крім того можливості такої діяльності різні для кожного підприємства, адже неможливо застосовувати однакові стратегії для різногалузевих підприємств. "Жодна стратегія та жоден інструмент не буде універсальним для всіх компаній або для всіх умов. Однак динаміка розвитку проблематики охорони навколишнього середовища стає реальним фактором економічної діяльності підприємства" [1].

Так, відповідно до стратегічної моделі Майкла Портера, підприємство набуває конкурентних переваг переважно за рахунок зниження витрат, або за рахунок диференціації продукції. Однак в сучасних умовах господарювання традиційний підхід, пов'язаний з конкурентною диференціацією, скорочений до мінімуму. До аутсорсингу має доступ кожен, як малий, так і середній бізнес. Інше джерело переваг – доступ до капіталу або дешевої сировинної бази – зникає в силу того, що ринок стає глобальним. Таким чином, шукати та утримувати конкурентні переваги стає все складніше [1].

Сьогодні варто розглядати стійкий розвиток підприємств з двох позицій. По-перше, позиції зниження економічної ефективності, по-друге, з позиції підвищення конкурентоспроможності. Так, в першому випадку акцент варто зробити на негативному аспекті впливу посилення екологічного законодавства на конкурентні переваги, тому що воно викликає підвищення витрат і зниження ефективності виробництва "брудних" галузей. Стосовно іншого підходу, то він пов'язаний з дослідженнями професора Гарвардської школи бізнесу Майкла Портера, який показав, що природоохоронні заходи можуть підвищити конкурентні переваги підприємств. Прикладами можуть служити підприємства Японії, Німеччини і США.

В умовах посилення конкуренції бізнес-співтовариство розробляє та ефективно використовує розгалужену систему заходів в рамках власної екологічної стратегії, застосування яких стає необхідним як для просування нової продукції на ринку, так і для збереження вже завойованих позицій.

Зазначена інформація вказує на необхідність перебудови сучасної системи управління підприємствами, що дозволить їм вийти на нові ринки та зайняти своє місце на міжнародних ринках продукції. Підвищення якості навколишнього природного середовища та якості життя населення повинно стати вигідними стратегіями для кожного виробника продукції. Адже в даному випадку зникає можливість нерационального використання природних та людських ресурсів, зменшується кількість негативних відходів, зникає соціальна нерівність. Це спонукає до можливості та необхідності розробки передових технологій для скорочення викидів та стоків, що призводить до зменшення навантаження на біосферу.

Розглядаючи наукову літературу з проблем розвитку підприємництва, можна дійти висновку, що підприємство розглядається лише як економічна категорія, в той час як соціальні та екологічні складові підприємства залишаються поза увагою. Проте, якщо комплексно підійти до діяльності підприємства, та й підприємництва

загалом, то функціонування даного суспільного інституту безпосередньо пов'язано з соціальними процесами та природокористуванням. Адже використання людського потенціалу та природокористування є невід'ємними складовими системи функцій та операцій господарської діяльності підприємства, в незалежності від форми власності та обсягів підприємства. Навколишнє середовище виступає не лише джерелом ресурсів (соціальне середовище – людських, природне середовище – природних ресурсів).

Однією з важливих характеристик системи є поняття структури, тобто сукупність елементів та зв'язків між ними, які відображають їх взаємодію. Якщо ж розглядати підприємство як соціально-еколого-економічну систему, то необхідно говорити про сукупність виробничих підрозділів економічного, соціального та екологічного призначення та взаємодіючих між ними елементів економічного, соціального та природного середовищ, які в процесі спільного функціонування між собою та між елементами підприємства забезпечують з однієї сторони високі економічні показники, а з іншої, збереження біосфери та соціального консенсусу в суспільстві. Виробничі, соціальні та екологічні підрозділи виконують різні види діяльності, які протилежні за призначенням, але функціонують в якості одного цілого, а ступінь їх гармонізації вказує на ефективність управління стійким розвитком підприємства. Процес гармонізації економічних, екологічних та соціальних параметрів діяльності підприємства ускладнює процес управління відповідними об'єктами, які певним чином відображаються в системі бухгалтерського обліку.

Підприємство як соціально-еколого-економічна система характеризується як відкрита система, адже можна спостерігати зв'язки між системою підприємства та іншими підсистемами суспільства. Також підприємство необхідно розглядати як складну систему, яка складається з великої кількості взаємопов'язаних елементів, які виконують різноманітні функції. Відмінною рисою досліджуваної системи є те, що функціонування підприємства відбувається за активної участі природної системи та соціальної.

Закономірності існування та функціонування систем відображають системні принципи, використання яких є необхідним при дослідженні досліджуваних складних систем. Одні з них носять загальний характер, зокрема композиції та декомпозиції, відповідності, керованості, контрольованості, зворотного зв'язку, оперативності, ціле направленості. Інша група принципів відображають особливості досліджуваних систем зокрема підприємства як соціально-еколого-економічної системи: відкритості, економічності, гармонізації (рис. 1).

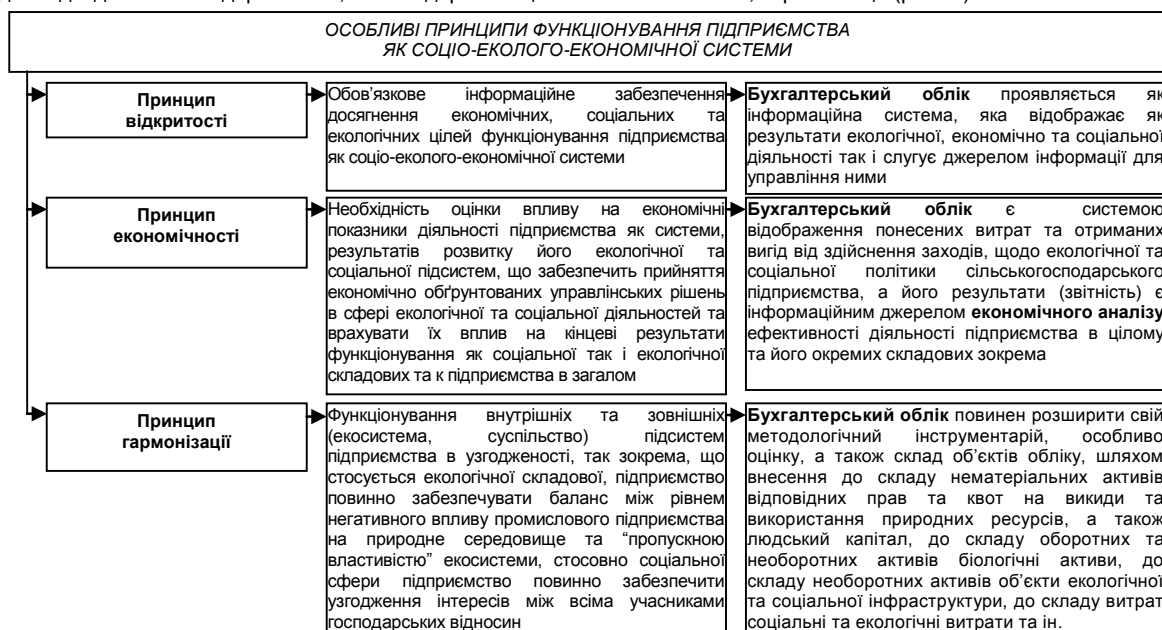

Рис. 1. Принципи функціонування підприємства як соціально-еколого-економічної системи

Дотримання вказаних принципів функціонування дозволить підвищити ефективність економічної, екологічної та соціальної діяльності підприємства та сприятиме гармонізації зазначених складових для цілей стійкого розвитку. Проте аналіз діяльності підприємств вказує, що заходи, які б сприяли стійкому розвитку, або ж не проводяться, або є неефективними. Зокрема, виявлено наступні проблеми стійкого розвитку підприємств Кримської області: *по-перше*, з рекомендованого комплексу інструментів управління стійким розвитком підприємства, які визнані на міжнародному та національному рівнях на підприємствах використовуються лише обмежена кількість, зокрема не здійснюється екологічна сертифікація, екологічний аудит, не використовуються стандарти екологічного менеджменту; *по-друге*, невідповідність організації управління діяльності підприємства основам стійкого розвитку; *по-третє*, відсутнє кадрове забезпечення соціальної та екологічної діяльності підприємств; *по-четверте*, екологічне нормування інтегроване в загальну систему нормування, обліку та аналізу витрат, що не дозволяє оцінити власне екологічну результативність діяльності підприємств; *по-п'яте*, планування соціальної та екологічної діяльності представлено лише розробкою поточних планів капітальних вкладень та заходів, направлених на соціальні цілі та зниження негативного впливу на навколишнє середовище; *по-шосте*, відсутнє планування соціальних та екологічних витрат, потреби в основних та оборотних фондах; *по-сьоме*, недостатній рівень інвестиційних вкладень в соціальну та екологічну діяльність підприємств.

Трансформація системи управління не можлива без розвитку її окремих підсистем, а саме системи бухгалтерського обліку, економічного аналізу та контролю. Саме зазначені підсистеми формують інформаційне підґрунтя для прийняття ефективних управлінських рішень в сфері стійкого розвитку.

Отже, розглянемо особливості управління стійким розвитком підприємства як соціально-еколого-економічної системи та значення в даному процесі бухгалтерського обліку як інформаційної системи, яка забезпечує прийняття ефективних управлінських рішень в досліджуваній сфері.

Поняття "система управління" є досить багатоаспектним, що пов'язано з його використанням в різних науках (економічних, юридичних, соціальних, філософських та ін.). Виходячи з представлених дефініцій поняття управління та система управління, під управлінням будемо розуміти вплив на господарські процеси, об'єкт чи систему для збереження їх стійкості або переведення з одного стану в інший відповідно до визначених цілей.

В свою чергу під управлінням стійким розвитком варто розуміти комплекс заходів впливу на економічні, соціальні, екологічні процеси, об'єкти та системи для забезпечення гармонізації економічної, соціальної та екологічної складових діяльності підприємств.

Таким чином, система управління стійким розвитком підприємства це не окрема складова діяльності управлінського персоналу, а цілісна система управління, адже включає всі аспекти діяльності підприємства та націлене на їх гармонізацію. Управління стійким розвитком – це нова концепція управління яка за умов необхідності вирішення назрілих глобальних проблем соціального характеру (зниження якості життя населення, загострення соціальних конфліктів в суспільстві на основі майнової нерівності), економічного характеру (світова фінансова криза, зниження ролі держави як регулюючого інституту, у зв'язку з формуванням наднаціональних економічних фігурантів (транснаціональних корпорацій), нерегульованість фінансових спекуляцій

на світових фіна нових ринках), екологічного характеру (збільшення кількості викидів забруднюючих речовин, формування озонових шарів, зменшення площі суші, погіршення екологічних показників) набуває все більшого значення в економічній науці.

Виходячи з вище сказаного, можна зробити висновок, що для інтегроване управління стійким розвитком підприємства полягає в комплексі заходів, щодо гармонізації соціальної, економічної та екологічної складових діяльності, на основі обґрунтованих даних які сформовані інформаційними підсистемами управління. На сонові цього пропонуємо виділяти в системі управління діяльністю підприємства підсистеми управління екологічною, економічною та соціальною діяльністю. В свою чергу пропонуємо наступні визначення даних понять:

- *економічна діяльність* – це діяльність підприємства пов'язана з предметом та метою діяльності визначеної в установчих документах відповідно до діючого господарського законодавства та складається з наступних видів діяльності звичайна (операційна, інвестиційна, фінансова) та надзвичайна;

- *екологічна діяльність* – це діяльність підприємства пов'язана з охороною навколишнього середовища та зменшенням антропогенного впливу виробничої діяльності підприємства на біосферу;

- *соціальна діяльність* – це діяльність підприємства пов'язана з розвитком соціальної інфраструктури та підвищенням соціальної захищеності та соціального статусу працівників підприємства та діяльність пов'язана з соціальними проектами направленими на підвищення якості життя населення відповідної території.

Кожен з зазначених видів діяльності повинен бути нормативно закріпленим внутрішніми регламентами, зокрема пропонуємо, наступне:

- в установчих документах передбачити, такі види діяльності як екологічна та соціальна;

- в стратегії діяльності підприємства виділити пріоритетність соціальний та екологічних заходів;

- поряд з економічною політикою підприємства розробити екологічну та соціальну, які б мали такуж обов'язковість виконання як і перша.

Соціальна та екологічні цілі та задачі управління стійким розвитком підприємства повинні бути реальними, підлягати виміру і оцінці та відповідати екологічній та соціальній політиці.

Екологічна та соціальна політики повинні бути структуровані за цілями та задачами та включати перелік заходів природоохоронного та соціального характеру, включати очікувані результати та контрольні показники; містити обґрунтування необхідних ресурсів, строки виконання, розподіл відповідальності за досягнення зазначених цілей.

Система бухгалтерського обліку займає вагомe місце в системі управління стійким розвитком підприємства, адже виступає засобом відображення операцій, пов'язаних з економічною, соціальною та екологічною діяльністю підприємства та в то же час надає інформацію про дані процеси для прийняття управлінських рішень в сфері стійкого розвитку. Інформаційна система управління стійким розвитком підприємства являє собою взаємопов'язане функціонування чотирьох складових: планування (бюджетування), бухгалтерський облік, економічний аналіз та внутрішній контроль. В межах кожного з напрямів необхідно виділити складові: економічні, соціальні та екологічні. Розвиток зазначених підсистем в даному напрямі дозволить сформувати комплексну інформаційну систему, яка дозволить приймати оперативні та стратегічні управлінські рішення щодо стійкого розвитку підприємства (рис. 2).

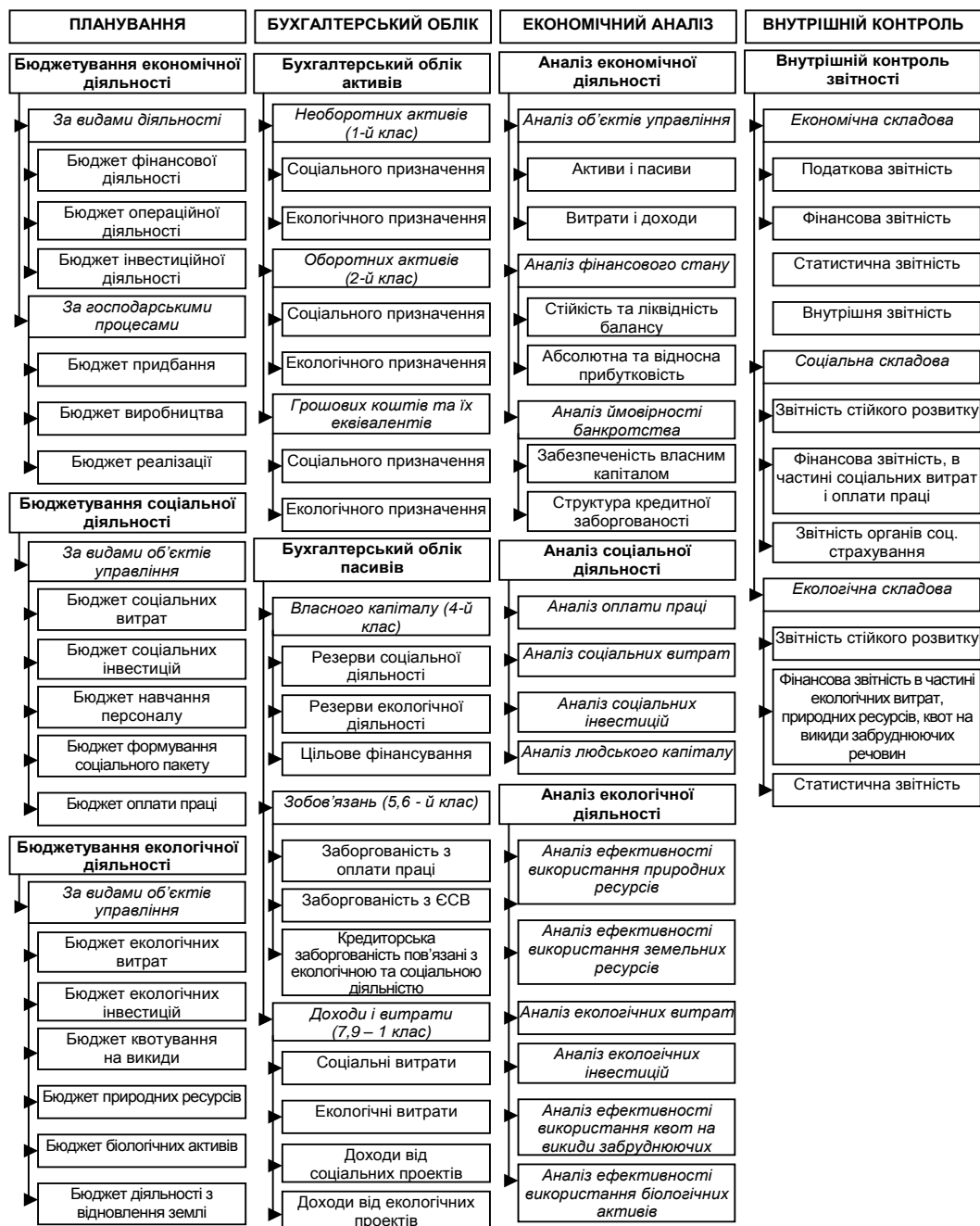

Рис 2. Інформаційна система управління стійким розвитком підприємства

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Механізм управління економічної, соціальною та екологічною діяльністю підприємства є застарілим та не забезпечує соціально-еколого-економічної ефективності, яка є пріоритетною в сучасних умовах господарювання.

Зазначені проблеми управління стійким розвитком підприємств унеможливають гармонізацію економічної, соціальної та екологічної складової господарської діяльності, й відповідно породжують проблеми облікового характеру, вирішення яких можливе лише за адекватного розуміння значення інформаційного забезпечення в прийнятті управлінських рішень в сфері стійкого розвитку.

Трансформація системи управління не можлива без розвитку її окремих підсистем, а саме системи бухгалтерського обліку, економічного аналізу, контролю та аудиту. Саме зазначені підсистеми формують інформаційне підґрунтя для прийняття ефективних управлінських рішень в сфері стійкого розвитку.

Список використаних літературних джерел:

1. Esty D.C., Winston A.S. Green to Gold./The USA: Yale University Press, 2009, p.101.

КАНТАЄВА Ольга Володимирівна – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри облік і аудит Севастопольського інституту банківської справи Української академії банківської справи Національного банку України.

Наукові інтереси:

- облік, контроль, аналіз і аудит інноваційної діяльності;
- облік, контроль, аналіз і аудит в бюджетних організаціях;
- соціальні аспекти бухгалтерського обліку;
- проблеми переходу українських підприємств на МСФЗ та інтегровану звітність.

КУЗНЕЦОВА Олена Вікторівна – завідувач сектором судово-економічних досліджень Севастопольського відділення Харківського НДІ судової експертизи ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса, старший викладач Севастопольського національного технічного університету.

Стаття надійшла до редакції: 10.10.2012 р.